

GLOBALLEŐMENİN DEVLET YURTTAŞ İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Kürőat Kan
Selçuk Üniversitesi

ÖZET

Devlet-yurttaş ilişkilerinin ortaya çıkışı modern devletin ortaya çıktığı 18. yüzyılla beraber başlamış ve özellikle iki büyük dünya savaşı sonrası büyük değişim göstermiştir. İlk dünya savaşından sonra üçüncü dünyadaki değişim İkinci Dünya Savaşı ile daha da kemikleşmiş ve dünyanın değişik gelişmişlik gösteren bölgelerinde farklı devlet-yurttaş ilişkileri ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası globalleşme döneminde ise hem gelişmiş hem de az gelişmiş dünyada yurttaş kendi aleyhine bir takım sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Önceki dönemlerin aksine bu yeni süreçte dünyanın gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerinin sorunları ortaklaşmıştır. Bu ortak sorunlara sahip ama farklı dünyalardan insanlar yeni dönemle birlikte daha çok bir arada hareket etme yetisini de kazanmak zorunda kalacaktır. Tüm bu tarihsel akış tüm insanların ortak bir amaç için bir araya geldiği tarihsel mitlere uygun düşsede tarihsel gerçeklere ne kadar uygun düőtüğü gelecekte anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Devlet –yurttaş İlişkileri, demokratikleşme, globalleşme

ABSTRACT

The present relationship between government and the citizen emerged in the 18th century, and has since undergone dramatic changes, especially in the aftermath the two major world wars. The change in the third world began just after the World War I and continued after World War II, and during this period different forms of government and citizen relationships emerged in various regions in the world, all of which were undergoing different developments. During the globalization period since the cold war, the citizens of both developed and underdeveloped countries have had to deal with several problems. In contrast to previous eras, in this new era the problems of developed and under-developed regions have become common. These people, who live in different worlds but have common problems, have had to acquire the ability to act together in this new era. Although all these historical events seem to indicate a mythological era during which all the peoples of the world came together for a common good, the future will show us how feasible this vision is in reality and practice.

Keywords: State and citizen relationship, democratization, globalization.

GİRİŐ

Bu çalışmada devlet-yurttaş ilişkilerinin tarihsel süreci, farklı görüşlerin yardımıyla analiz edilerek betimleyici bir şekilde sunulmaya çalışılmaktadır. Çalışma “devlet-yurttaş ilişkilerinin akışı” ve “globalleşme ve demokratikleşme” adını taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. En başta belirtilmelidir ki bu çalışma bir tartışma başlatmayı amaçlayan (argumantative) çalışma olmayıp daha ziyade betimleyici (descriptive), konunun fotoğrafını çekme gayretinde olan teorik bir çalışmadır.

İlk bölümde devlet-yurttaş ilişkilerinin ortaya çıkışı ve farklı uygulamaları, teorik bir düzeyde ele alınmaktadır. Bu bölümde ilişkilerin geçirdiği evrimde özellikle uluslararası sistem ve güç savaşının rolüne değinilmekte, bununla beraber hakların genişlediği gibi görünen zamanlarda hangi yanlısamların yaşandığı betimlenmeye çalışılmaktadır. Dünyanın farklı gelişmişlik seviyelerindeki bölgelerinde farklı uygulamalar belirtilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise globalleşme ile birlikte demokratik açılımların genişlemesi ve bunun devlet yurttaş ilişkilerine yansımaları açıklanmaya çalışılmaktadır. Burada hareket noktası olarak uluslararası etkileşim alınmış ve tek tek ulusal örneklerden kaçınılarak daha genel ve betimleyici olmaya çalışılmıştır.

Yine bu bölümde özellikle son dönemde globalleşme ile ortaya çıkan farklılıklar ve sorunların aşılmasında ortaya konmuş görüşlere yer verilmektedir.

Devlet-Yurttaş İlişkilerinin Akışı

Uluslararası İlişkiler (UI) hiçbir zaman eşit-bağımsız aktörler arasında gerçekleşen bir ilişkiler bütünü olmamıştır. Kuramsal olarak eşit ve egemen oldukları varsayılan ulus-devletlerden oluşan bir uluslararası sistem tanımı da tarihsel olarak çok yenidir. 20. yüzyılın başlarında Milletler Cemiyetine (MC) bakıldığında, her ne kadar ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı kuramsal olarak kabul edilse bile, bazı ulusların kendilerine ait bir devlet kurabilmek için *yeterince gelişmedikleri* varsayımına dayanılarak, bunlara manda statüsü verilmiştir. Her bir *ulusun* kendine ait bir devleti olabileceği, bu devletin belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olduğu, ve uluslararası sistemin bu egemen ulus-devletlerden oluşmasının yaşama geçmesi 18. yüzyılda başlamış, ancak II. Dünya Savaşı sonrasında *global* ölçekte gerçekleşebilmiştir.

1945 sonrası süreci, öncesinden farklı kılan en temel etkenlerden biri sömürünün biçim değiştirmesidir. 19. yüzyıl sömürgecilik biçimleri farklılaşmıştır çünkü dünyanın Avrupa ve Amerika dışında kalan bölgeleri kapitalist üretim tarzına eklenmiş, bu eklenme o bölgelerin sosyo-ekonomik, siyasi yapılarında değişiklikler yaratmış, bu süreçle bağlantılı olarak ortaya çıkan anti-emperyalist milliyetçi hareketler yaygınlık kazanmış, 1917 Bolşevik Devrimi ile SSCB kurulu sisteme alternatif bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka ifade ile bağımsız egemen devlet statüsü ve bunun “globalleşmesi” ile toplumsal kaynakların biriktirilebilmesi ve iş gücünün kullanılması için eski sömürü biçimlerine gerek duyulmayan bir formül olarak ortaya çıkmıştır.

Bu formül -Marksist bir çözümlemeyle- aynı zamanda kapitalizmin krizini aşmak, liberalizmin ve emperyalizmin ortaya çıkardığı sosyal ve siyasal sorunları, sistemin işleyişini tehlikeye düşürmeyecek bir biçimde emek-sermaye ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini de kapsayacak bir şekilde yapılandırılmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, 19. yüzyıl emperyalist güçlerinin yerine yeni hegemonik güç olarak ortaya çıkan ABD'nin, kendi çıkarları gereği eski sömürgelerde siyasal bağımsızlığı teşvik eden bir tutum sergilemesi de süreci etkileyen bir diğer olgu olarak vurgulanması gereken bir başka boyuttur. Bu gelişmeler, devlet-sivil toplum ayırımına dayalı yeni düzenlemenin, emperyalizmin bu yeni biçimiyle uluslararası alanda boy göstermesi anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda devletin ekonomiye müdahalesine dayanan, sosyal politika önlemlerine ağırlık veren, eski sömürgelerde ulusal-kalkınma politikalarını benimseyen refah devleti modeli, bir yandan global artığın özel alan aracılığıyla yeniden dağıtımını içermiş, öte yandan emek-sermaye ilişkilerini geçmişe göre görelili olarak (haklar ve özgürlükler bağlamında) emek lehine yeniden tanımlıyor gözükken “ilerlemeci” bir görünümü bürünmek zorunda kalmıştır.

Bu durum gereği geçmişte yalnızca yurttaşlık ilişkilerinin düzenlenmesi ve ulusal yasama ile biçimlenen devletin yükümlülükleri refah devlet modelinin uygulamaya konulmasıyla birlikte, yurttaşlara karşı yükümlülüklerin kapsamını da genişletmiştir. Bu çerçevede devlet “kamu hizmeti”nin sınırlarını, altyapı hizmetlerinin sunulmasından, sağlığa, eğitime, çalışanların sosyal güvenlik mekanizmalarının oluşturulmasına, vb.lerine kadar genişleten, toplumsal katmanlar ve gruplar arasındaki farklılıkları-eşitsizlikleri (cinsiyet, yaşlılık gibi) kısmen göz önünde bulunduran bir program içinde işlev üstlenmek durumunda kalmıştır.

Bu programın bir başka boyutu da yukarıda belirttiğimiz devlet-yurttaş ilişkileri çerçevesinde yurttaşlığın içerdiği haklar ve özgürlükler düzeyinde, yurttaş lehine tanımlamaları da kapsayan bir değişikliği de kapsamasıdır. 1945 sonrasında hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde, hak ve özgürlükler bağlamında yurttaşlığın genişlediği, “evrensel” olarak tanımlanmış bir yasal yapı sunumu, bu çizgileri bütünleştirmiştir. Öyle ki, BM tarafından oluşturulan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile hak ve özgürlüklerin siyasi ve sivil haklardan başlayarak, kadın, çevre ve gelişme hakları gibi bir dizi hakları da kapsayan ve uluslararası sözleşmelere konu olan bir gelişimin de önü açılmıştır. Bu süreçte, çeşitli ülkelerde, özellikle Batı Avrupa devletlerinin anayasaları ve yasalarında insan hak ve özgürlükleri temelinde düzenlenmelerin söz konusu olması ve özellikle emekçi kesimlerin bu hak ve özgürlükleri daha da genişletme uğraşı ve zaman içinde elde ettikleri kazanımlar, kamunun yükünün artmasına neden olmuştur.

Aynı süreçte, Birinci ve İkinci Dünyanın dışında kalan bölgelerde ise bir dizi karmaşık gelişme söz konusudur. Bağımsızlık savaşları ya da çabaları sonucu eski sömürgelerde ortaya çıkan devletler, Sovyet modelinden esinlenen merkezi planlama ya da ithal ikameci ve uluslaştırma politikalarıyla, sanayileşme ile kalkınma yöntemini izlemiş, bazı ülkelerde toprak reformları gündeme gelmiş, ve geniş halk kitlelerinin

eğitimi bu politikaların içine dahil edilmiştir.¹ Yeterli sermaye birikimi olmayan bu ülkelerde devlet denetimi altındaki ekonomi aracılığıyla kalkınma yöntemleri kamusal mülkiyet biçimlerinin ekonomi içerisindeki ağırlığını arttırırken, gümrük vergileri, fiyat denetimleri ve ithalat lisansları benzeri koruma uygulamalarıyla sanayileşmeye destek sağlanmaya çalışılmış, ancak kaynak yetersizliği nedeni ile Üçüncü Dünyanın dış borcu ödenemeyecek ya da ekonomiyi iflase sürükleyecek biçimde aynı sürecin sonunda artmıştır.

Üçüncü Dünyada yönetsel alanda da bunalıma yol açan bu gelişmeler, Hindistan dışında askeri rejim deneyimi geçirmemiş bir üçüncü dünya ülkesinin kalmamasını da beraberinde getirmiştir. Bu ülkelerdeki meşruluğu tartışılır siyasi iktidarlar varlıklarını sürdürürken iç savaşlar ile bölgesel veya etnik çatışmalar da rejimlerin militarize olmasına katkıda bulunmuştur. Bölgede ki *demokratik* olarak kabul edilen (İsrail ve Türkiye gibi) ülkelerde bile ordunun -devlet içindeki-ağırlığı artmıştır. Ancak, aynı süreçte, bu ülkelerde işçi sendikaları, öğrenci eylemleri ve bazı ülkelerde ise topraksız köylülerin de içinde bulunduğu demokratikleşme, insan hak ve özgürlüklerine dayanan rejimlerin kurulması talebi, toplumsal bir muhalefet çerçevesinde ortaya çıkmış ve zaman zaman etkili olmuştur.

Tüm bu gelişmeler ışığında gelişmiş ülkelerde yurttaşların devletten hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve korunması yönünde beklentilerini tanımlayan yasalar ve uygulamaların tümüyle olmasa bile yaşama geçirildiği, gelişmekte olan ülkelerde ise gelişmiş ülkeleri örnek alan bir tanımlama içinde toplumsal beklenti ve taleplerin sürdüğü belirtilebilir. Bu durum aynı zamanda, özellikle 1970’lerde “demokrasinin krizi” olarak adlandırılan, siyasi ve ekonomik karar alma mekanizmalarının daha fazla kontrol edilmesine yönelik taleplerin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da yükselmesine de zemin hazırlamıştır. Bu talepler, üçüncü dünyadaki diktatoryal, baskıcı ve otoriter rejimlerin son bulmasına ilişkin yükselen toplumsal talepler ve muhalefet ile birleştirildiğinde, tüm dünyada temsili demokrasinin krizi üzerine bir tartışmanın da koşullarını oluşturmuştur. Bu eğilim, Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da savaş karşıtlığı ve ırkçılık karşıtlığı ile cinsiyet politikaları gibi olaylarla 1968’lerden itibaren ifadesini bulmuştur. Üçüncü Dünyada ise anti-empyalist, sosyalizm hedefi olan, insan hakları ihlallerinin son bulmasını talep eden, temsili demokrasiye kurumları ve kuralları ile işlerlik kazandırmak isteyen, zaman zaman geniş katılımı eylemlere ve silahlı çatışmalara, hatta iç savaşlara ve devrime varan karmaşık bir süreç söz konusudur. Kabaca bakıldığında, birkaç istisna dışında, tüm bu eylemliliklerin ulus-devlet sınırlamasına bağlı kaldığı ve varolan ülke sınırları içerisindeki siyasi otoritenin politikalarını etkilemeye ya da dönüştürmeye yöneldiği belirtilebilir. Ulus-devlet modeli çerçevesinde içeride ortaya çıkan *uzlaşma* ve ulusal çıkarları içeren *dayanışmayı* gözardı edemeyen (en azından muhalif kesimleri bir arada tutmak adına kesip atılmayan) ve *ulusal çıkarların* maksimum düzeyde gerçekleştirilmesi üzerinden yapılan tanımlamalar ile milliyetçi öğeleri içermek zorunda da kalan karşıtlık politikaları, uluslararası rekabeti gündemine taşımıştır. Bu durum “halkların dayanışması” olarak tanımlanabilecek süreçlerin önünü kesen bir faktör olmuştur denilebilir. Bu süreçte, milliyetçiliğin yanı sıra etnik çatışmalar, din temelinde ayrışmalar hem ulusal/sınıfsal hem de uluslararası dayanışmayı engelleyen faktörler olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Refah devleti modeli ise gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında sınıf temelinde bir dayanışmanın gerçekleşmesini, özellikle gelişmiş ülke işçi sendikaları ile devletleri arasında ortaya çıkan uzlaşma/korporatist uygulamalar nedeniyle önlemiştir.

Globalleşme ve Demokrasi

1970’lerde ortaya çıkan kapitalizmin yeni bunalım dönemi, yukarıda tanımlanan çizginin terk edilmesini ve yeni bir yaklaşıma yönelmesini gerektirmiştir. Özellikle 1980 sonrasında ivme kazanan bu yaklaşım, kamusal mülkiyet biçimlerini reddeden, sermaye hareketlerini ulusaşırı özel alan-sivil toplum içerisinde kabul eden ve her boyuttaki mekân içerisinde sermayeye sonsuz hareket serbestisi sağlanmasına ilişkin tanımlamalar içeren bir çizgiye oturmaktadır. Kısaca neo-liberal olarak adlandırılan bu yaklaşım, devletin egemen-bağımsız statüsünün “sermaye hareketliliğinin” dışında kalacak biçimde sürdürülmesinden yana bir tavır sergilemektedir. Globalizm terimiyle ifadesini bulan neo-liberal politikalar, 1945 sonrasında devletin müdahalesini kapsayan ve gelişmiş ülkelerde “sosyal refah devleti” ve gelişmekte olan ülkelerde ise *ulusal kalkınmacı* politikalarından vazgeçilmesi olarak özetlenebilir. Kapitalizmin *yeni* bunalımından çıkış yolu olarak, daha önceki süreçte kısmen devletin müdahale alanı içinde tanımlanan özel-piyasa alanından tamamen el çekilmesi gerektiğinin altı çizilmekte ve devletin ekonomik alandaki egemenliğinin erimesi tanımlanmaktadır. Esnek üretim biçimlerinin yaygınlaştırılması, özelleştirme, yapısal uyum programları, doğrudan dış yatırımların gerçekleştirilmesi, vb. konularda gerekli mevzuat değişiklikleri ve politikalar tanımlayan bu yaklaşım ile ekonomik alanda *düzeltilmelere* yönelmekte ve buna bağlı olarak da devletin egemenliğinin ortadan kalkmakta olduğu iddia edilmektedir.

¹ E., Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991, Aşırıklar Çağı*, (çev.) Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, 1996, s. 403.

Bununla birlikte uluslararası alanda ise “Washington Oydaşması”² ile yaratılan dayanışma” içinde, neo-liberal politikalarca yapılan belirlemelerin dışında ulusal politikaların tanımlanması ya da ulusal boyutta hareket edilmesini önleyen mekanizmalar da oluşturulmaktadır.³ Gill’in tanımladığı üç önemli faktör- inanırlılık, tutarlılık ve güven- bağlamında kamunun finans ve para politikaları, neo-liberalizmin makro ve mikro iktisadi önermeleri çerçevesinde piyasa koşullarına bağlanmakta, böylece sermayenin, devlet ve sivil toplum tarafından alttan alta desteklenmesinin koşulları yaratılmaktadır. Bir başka ifadeyle, neo-liberalizm, yatırımcıların tanımladığı “inanırlılık” ölçütleri içinde, hükümet politikalarının *tutarlılığı* ve *güvenirliliğinin* kanıtı olarak kamu politikalarının yeniden tanımlanmasını beklenmektedir. Anayasal ve kurumsal önlemler aracılığıyla sürdürülen bu yeniden yapılanma işlemi, sermayenin sınır tanımaksızın hareket etmesi ve toplumsal sınıflar arasındaki güç dengesinin sermaye lehine yeniden örgütlenmesi çerçevesinde, devletin *bypass* edilmesi ile değil, ulus-devletin kendisini yeniden yapılandırması ile gerçekleştirilmektedir. Global sermayenin güvenini sağlayacak yasal değişikliklerin ulusal kapsamda gerçekleştirilmesinde, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankasıyla oluşturulan yoksulluğu önleme strateji ve politikaları, dış borç yönetim stratejileri, karşılıklı yatırım anlaşmaları, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) benzeri bölgesel yapılar vb. ile Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) gerçekleştirdiği global düzenlemeler belirleyici olmaya çalışmaktadır. Böylece, *serbest ticaretin* yapılabileceği ortamları yaratacak yasal düzenlemeler ve vergi rejimleri, devletin yeniden yapılandırılmasının temel hedefi olmaktadır. Tüm bu değişiklikleri tam anlamıyla gerçekleştirilmeyi reddeden, “ödevini yapmayan” ya da kendisi için tanımlanmış çerçevenin dışında beklenmedik bir “gelişme” sağlayan devletler ve yurttaşları ise sistem tarafından dışlanmayı göze almak durumunda kalmaktadırlar. IMF’nin eline geçen beklenmedik gelir fazlasını dış borç ödemelerinde kullanmak isteyen Kenya ile görüşmeleri aniden kesmesi ya da sömürge döneminden kalan toprak mülkiyeti yapısını siyahlar lehine yeniden düzenlenmesini hedefleyen Zimbabwe’ye desteğini kaldırdığını belirtmesi bu dışlanmanın en uç örnekleridir.⁴ Standarts and Poor benzeri kuruluşlarca herhangi bir ülkenin *kredibilite* notunun düşürülmesi ve o ülkelerin zaten zorlanan ekonomik dengelerinin krize dönüşecek biçimde bozulması daha dolaylı ve gözden kaçan dışlanma örnekleri olarak nitelendirilebilir. Bu durum Panitch’in de belirttiği gibi yalnızca “kapitalist piyasanın ulusaşırılaştırılmasına uygun ulusüstü devlet mekanizmalarının kurulması” anlamına gelmeyip, daha çok devletin “kendi ekonomisini yönetmek için kullandığı ekonomik ve diğer politikaların gelişmesinde sorumluluk üstlenmediği/üstlenmediği” anlamına da gelmektedir.⁵

Bütün bunların yanısıra, globalizm ile uluslararası düzeninin asıl aktörü sayılan egemen ulus-devletin *küçültülmesi* ve *gücünün sınırlandırılması*, global ölçekte demokratikleşme ve insan haklarının yaşama geçirilmesi tartışmaları, uluslararası düzenin neo-liberal yeniden yapılandırma çabalarıyla birlikte gündeme gelmiştir. Neo-liberal yeniden yapılandırma, liberal demokratik siyasal alanda *demokrasinin demokratikleşmesi* olarak tanımlanabilecek temel birtakım önermeler ve araçlar sunmaktadır.⁶ Bu önermeler içerisinde en belirgin olanı kapitalizm ve liberal demokrasinin biri olmadan diğerinin olamayacağı tanımlamasıdır. Bu önerme, kapitalizmin bireyin özerkliğini, özgürlüğünü ve haklarını tanıyan tek sistem olduğu varsayımına dayandırılmaktadır.⁷ Kapitalizm ve liberal demokrasinin birlikteliği, devleti bireyin haklarını koruyan ve tanıyan bir temsiliyet temelinde tanımlayarak, toplumsal sınıflar, katmanlar, kimlikler- etnik, cinsiyet- karşısında özerk ve nötr olarak sunmakta, toplumsal ve ekonomik gelişmeyi ise *laisse faire* ilkelerinin geçerli olduğu sivil alanın sihirli işleyişine bırakmaktadır. “Demokrasinin demokratikleşmesi” sürecini hızlandıracak, derinleştirecek ve köklü kılacak, varolan temsili demokrasinin kurumlarının dışında siyasetin araçlarını da tanımlamaktadır. Bu bağlamda, sivil toplumun devlet karşısında güçlendirilmesi, katılım, yönetişim, bölgeselleşme ve yerelleşme gibi araçlar gündeme getirilmektedir. Aslında bu yeniden tanımlama, globalizm ve neo-liberal demokrasi anlayışı çerçevesinde bir zorunluluğu da içermektedir. Refah devletinin ve “ulusal kalkınmacı” politikaların doğrudan ve dolaylı olarak ortaya çıkardığı kamu hizmetlerinden ve gereksinim duyduğu kamusal mülkiyet biçimlerinden vazgeçilmesini talep eden globalizm, bu bağlamda ulus-devletin merkezi yapısı ve bu merkezi yapının yarattığı sınırlılıklardan da sıkıntı duymaktadır. Nitekim bu sıkıntıyı giderecek yeni “demokratik ” açılımları içeren formüller de, merkezi yapının yarattığı baskıdan yılan tüm kesimleri kapsayacak bir “bütünlük” ve hız içinde sunulmaktadır. Neo-liberalizmin öne sürdüğü, *good governance* (iyi yönetişim), *corporate governance* (şirket yönetişimi), *New*

² Dünya kapitalizmi kârlılık ilkesi temelinde kullanabileceğinden çok daha fazla bir sermaye ve işgücünü bünyesinde barındırmaktadır. Bu sorunu çözüp, kârlılık ilkesi temelinde dünyayı sürekli ve sınırsız sermaye birikiminin hizmetine koşabilmenin koşullarını oluşturmak için 1970’lerden bu yana birçok girişim ve düzenleme gerçekleştirilmiştir. ABD’nin mimarı olduğu bu proje giderek “Washington Oydaşması” olarak adlandırılmıştır

³ S. Gill, “The Constitution of Global Capitalism”, www.theglobalsite.ac.uk/press/010gill.htm.

⁴ Bkz. İnsel, A., “IMF ve Kökten Liberalizm Mezhebi”, *Radikal İki*, 09. 06. 2002, ve www.imf.org/news, 2002.

⁵ P., Gowan, L., Panitch, M., Shaw, “The State, Globalization, New Imperialism: a roundtable discussion”, www.theglobalsite.ac.uk/press/201gowan.htm.

⁶ A., Giddens, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, 1994, s. 113.

⁷ F., Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, London, Hamish Hamilton, 1992, ss. 200-206.

Public Management (Yeni Kamu Yönetimi), *post-modern kamu yönetimi*, *e-devlet* vb. değişim öneren yönetim biçimleri ulus-devlet içerisinde merkezin ağırlığını ve gücünü global sermaye lehine değiştirmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Sivil toplum örgütleri aracılığıyla halkın yönetime doğrudan katılımını sağlayacağı iddia edilen yönetim formülleri olarak gündeme gelen bu mekanizmalar, temsili demokrasinin sınırlılıklarını ortadan kaldırmak bir yana, kimin katılacağı, hangi koşullarda katılacağı, hangi aşamada katılacağı gibi son derece temel bir takım konularda önceden hazırlanmış bir çerçeve içerisinde katılımı tanımlamaktadır. Önerilen bu formüller, toplumsal politikaları parçalamakta, devletin yurttaşı karşısında refah dağılımını sağlama bağlamında yükümlüklerinden kurtulması anlamına gelebilecek bir sürece işaret etmektedir. Tüm bu mekanizmalar, ulus-devlet içerisinde bir bütün oluşturan ve devletin hesap verebilirliği üzerine temsili de olsa kurulu yasama, yürütme ve yargı süreçlerini, parçalayarak, “özerk ve bağımlı” yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası ve ulusaşırı alanlar oluşturarak kamusal bütünlüğü bozan, aşındıran ve dolayısıyla hesap verilebilirliği bir anlamda ortadan kaldıran bir yapıyı önermektedir denilebilir.⁸

Henüz tam anlamıyla gerçekleştirilemeye de devletin ekonomik politikaların oluşturulması ve uygulanması aşamalarından el çektirilmesi, devletin yurttaşlarına karşı sorumlu ve yükümlü olmasının hayata geçiş yöntemi olan *temsili demokrasi* modelinden de önemli bir kopuşu tanımlamaktadır. Nitekim sürecin bir başka boyutu da, yurttaşlık hakları ve özgürlüklerinin, yalnızca ulus-devlet modeli içerisinde tartışılmayacak olması ile biçimlenmektedir. 1789 Fransız Devriminin “eşitlik, özgürlük ve kardeşlik” ilkeleri üzerinde gelişen, bir ulusa ait olmak sıfatıyla kazanılan ve uzun mücadeleler sonucunda geliştirilen ve genişletilen yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin, yalnızca yurttaşı olunan devlet muhatap alınarak korunması ve sürdürülmesinin mümkün olmadığı bir durum oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu oluşum, tıpkı egemen ulus-devletlerden oluşan uluslararası sistemde yasadışı mültecilerin yaşadığı duruma benzer biçimde, karar alma süreçlerinin içerisinde belirleyici olmayan devletlerini sorumlu ve yükümlü tutamayacak bir yurttaşlık konumu ile karşı karşıya gelmesi şeklinde açıklanabilir. Globalizmin ulus-devleti yeniden yapılandırması sürecinde devletin bu güne kadar üstlenmiş olduğu bir takım işlevlerin özel alana-sivil topluma bırakılmasıyla; bir kısım hakların da sermayenin ve örgütlerinin tahakkümünün alanına sokulması doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum başka bir ifade ile *extra-territoryal* rejimler yaratılması, ya da ulusal yasama ve yargı sisteminin dışında kalabilecek mevzuatın oluşturulması ile yalnızca devletin “egemenliğinin aşındırılması” değil, aynı zamanda yurttaşlığın mültecileştirilmesini sağlayacak bir süreci de beraberinde getirmektedir. Çünkü devletin yeniden yapılandırıldığı bu süreçte, haklarının gaspı karşısında bireyin sorumlu tutabileceği, hesap sorabileceği mekanizmalar da ulus devletin sınırları dışına çıkarılmaktadır.

Kaldı ki, *bireyin mülteci yurttaş konumu*, yalnızca söz konusu mekanizmaların yeni konumlanması ile de sınırlı kalmamaktadır. Neo-liberal yeniden yapılanmanın mantığı, devletin müdahale edip/etmemesi gereken (ve gereklilikleri ulusaşırı alanda belirlenen) durumlar içeren piyasa-sivil toplumun, sözde kendi iç dinamik ve işleyişi içerisinde gerçekleştirilecek yine sözde bir “ekonomik gelişme ve kalkınma” kurgusunu içermektedir. Bunun anlamı, yurttaşın karşısında artık hükümetler, bürokrasi, siyasal partiler vb. ile ilişkisi bulunmayan, beslenme, barınma, eğitim gibi bir takım hakları gerçekleştirmek ya da merkezi planlama aracılığıyla bölgesel dengesizlikleri gidermek, kent politikaları uygulamak yükümlülüğü olmayan, işlevi gereği temel hedefi kârını maksimize etmek olan, dolayısıyla *kamusal alanda* sorumlu tutulmayan/tutulmayan ve hesap sorulamayan piyasa/özel alan/sivil toplumun bulunmasıdır. Ulusal düzeydeki yasama yargı ve yürütmenin klasik alanının dışına çıkarılarak yerel, bölgesel, uluslararası ya da ulusaşırılaştırılan süreçler aracılığı ile yurttaşın karşısında devletin hesap sorulabilirliğini sınırlayan bir durum yaratılmakla kalmayıp, aynı zamanda (klasik anlamda) yurttaşlığın kapsam ve içeriği boşaltılarak, değiştirilmekte ve yeniden (müşteri ya da şirket yurttaşlığı gibi) tanımlanmaktadır.

Bütün bu gelişmeler çerçevesinde, globalizm karşıtlığı boyutunda da farklı bir zemin oluşmaktadır. Yukarıda sunulan çerçeve, yalnızca egemenliğin ve yurttaşlığın yeniden tanımlanması anlamına gelmemekte, aynı zamanda egemenlik, yurttaşlık ve milliyetçilik arasında kurulmuş olan ve refah devleti ile ifadesini bulan uzlaşmanın da yok sayılmasının bir göstergesi oluşmaktadır. Bu noktada hemen belirtilmesi gereken bir başka boyut ise, yurttaşlığın mültecileştirilmesinin, yurttaşın devlete karşı sorumluluklarının ve yükümlülüklerinin sürmesi kaydıyla gerçekleştirilmesidir. Bir başka ifadeyle geçmişte refah devleti modeli üzerinden kurulan *uzlaşma*, iki farklı ve çelişen gelişmeyi de kapsamıştır. Bu kapsamda; birinci ayağı, yurttaşı, devletin mutlak egemenliğinin gereği ve şiddet kullanma tekeline karşı *meşru* olma zorunluluğunu koyan ve sistemin sınırları içerisinde de olsa, muhalefet etme zeminini oluşturan hak ve özgürlükler alanı olmuştur. İkincisi ve birinciyle çelişkili olanı ise bu uzlaşmanın, devletin *gözetim ve denetim* faaliyetlerini de, *demokratik* bir biçime büründürmüş olmasıdır.

⁸ Göktürk, A., Tol-Göktürk, E. D., “Globalisation:Public Administration/NGOs”, *InternationalInstitute of Administrative Sciences Annual Conference*, 17-20 June 2002.

İkinci anlamıyla bakıldığında, globalizm ve neo-liberal demokrasi uygulamaları ile ulusal egemenlik ve yurttaşlığın içeriğini ve kapsamını değiştirecek bir sürecin önü açılarak, uzlaşmanın giderek bozulması ile kalınmayıp, aynı zamanda bugüne kadar *demokratik ve meşru* kabul edilen şiddet kullanma tekelinin niteliğinin de değişeceği bir ortamı kaçınılmaz olarak hazırlanmaktadır. Bu durumun anti-kapitalist ve anti-globalizm bağlamında tercümesi, egemenlik, yurttaşlık ve milliyetçilik sacayaklarıyla kurulan ulusal-toplumsal dayanışmanın bozularak bireyi ulusaldan kurtaracak ve özgürleştirecek, böylece ulusalı aşan bir biçimde ve başka bir zeminde dayanışma oluşturabilecek bir potansiyeli içinde barındırmasıdır. Ancak, bu aynı zamanda, şiddet kullanma tekelinin *meşru ya da demokratik* bir zeminde tanımlanabilmesinin koşullarının da ortadan kalkmasını getirmektedir. Bu bağlamda, ulus-devletin şiddet kullanma tekelinin meşruluğunun tartışılacağı bir zemin ortaya çıkmakla kalmayıp, bunun ötesinde devletin *gözetleme ve denetleme* faaliyetlerinin kapsamının genişletilmesinin de koşulları oluşmaktadır. Hatta teknoloji alanındaki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, bu *denetimin* Orwell'in ünlü *Büyük Biraderi* benzeri bir biçime bürünmesi hiç de olanak dışı gözükmemektedir. Ancak, kabaca sınıflandırılırsa, 1900–1945 arası birbirlerine karşı (İngiltere, Fransa, Almanya gibi), 1945–1990 arası soğuk savaş bağlamında *Şeytan İmparatorluğu* gibi tanımlamalara benzer bir biçimde, *dışarıdaki, biz ve onlar ya da iyi ve kötü* kurgulamalarının yapılabileceği bir zemin, devletin hem içeride hem de dışarıda “meşru” bir şiddet kullanma tekeli elinde bulundurmaya devam etmesinin gerekçesi olarak sunulabilir gözükmemektedir.

Öte yandan tüm bu gelişmelerin uluslararası hukuk çerçevesinde de değerlendirilmesi gerekmektedir. Hemen belirtilmelidir ki, devletin egemenliği ilkesi üzerine kurulu uluslararası sisteminin işleyişinin dayanağı, aynı temelde yükselen uluslararası hukuk sistemidir. Başka bir ifade ile egemenlik ilkesi üzerinden yapılan devlet tanımı, uluslararası hukukun vazgeçilmez bir ögesidir. Yukarıda da tartışıldığı gibi en dar boyutu ile “egemenliğe” dayalı bir “eşitlik” üzerinden ulusal çıkar, rekabet ve çatışma ortamları yaratılmakta ve aynı ilkeler çerçevesinde çözümler de üretilmektedir. Globalizm ile ivme kazanan bir gelişme ise, uluslararası çözüm mekanizmalarının, ulus-devletlerin karar mekanizmalarından aldıkları onaylara da dayanarak uluslararası alanda tartışmasız bir üstünlük elde etmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Globalizmin savladığı *bireysel hak ve özgürlüklerin* korunması ve geliştirilmesini de kapsama içine alan bu mekanizmalar, bireysel, kurumsal ve devlet gibi geniş bir alanda ortaya çıkan sorunları çözüme ulaştırma işlevi üstlenmekte ve bu çerçevede de farklı düzeylerdeki kesimlere başvuru hakkı tanımaktadır. Bu farklı düzeylerdeki başvuru hakları ise farklı bir seyir içinde ve farklı muhataplara rücu edilen sonuçlar doğurmakla kalmayıp, *özel alan* için açılım sağlamaktadır. Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) bireysel başvuru hakkının varolduğu kabul edilen kurumlardır. Ancak, bugünkü koşullarda tek tek bireylerin bu haktan haberdar olması ve pratiğini gerçekleştirilmesi ile de bireyin nihai muhatabı *ulus-devlet* olmaktadır. Bu pratiğin ötesinde insan hakları hukukunun bütünü *gerçekleştirilebilir* ve *gerçekleştirilemez* olarak ayrıştırılmasının yanı sıra özellikle ekonomik ve toplumsal hak ihlalleri durumunda ise zaten ulus-devleti aşan bir mekanizma bulunmamaktadır. İçinde bulunduğumuz bu süreçte, birey açısından ortaya çıkan bu tablonun yanı sıra *kurumlar* için de Ulusaşırı anlaşmazlıkların çözümü için öngörülen mekanizmalar oluşmuştur. Bu çerçevede GATT/Dünya Bankası panellerinde “kurumları” adına resmi olarak her ne kadar yalnızca devletlerin birbirlerine dava açabilmesi tanımlanmışsa da, uygulamada zarar gören endüstriler ya da şirketlerin ulusal devletleri üzerinden hem davanın açılması, hem de davanın yürütülmesi sürecine dâhil edilmesi söz konusu olmaktadır.⁹ Bu çerçevede, bireysel başvuruyu ancak UAD’ya başvuru ve davanın sonuçlanması koşuluna bağlamaktadır. Çünkü DTÖ’nün kuralları gereğince, bireyin karşılaştığı hak ihlali ya da zarar, ulusal yasamanın kapsamı dâhilinde kabul edilip, ulusal yasamayı aşan başvurular ise “kamu malları” kapsamındaki davalarla ilgilenen UAD’na terk edilmektedir. Bu işleyiş, bireye yönelik hak ihlallerini önleyecek mekanizmaları ulus devlete yönelten bir süreç tanımlarken, özel alanda faaliyet gösteren, kamusal dâhil olmayan endüstri ve şirketlere, ulus-devlet aracılığı ile kullanabilecekleri yeni mekanizmalar üretmekte ve bu yapı içinde kamuya yeni yükümlülükler tanımlamaktadır.

Buraya kadar sunulan çerçevede konulan hedefler, David Held ve Antony Giddens önerileri ile somutlaştırılmıştır. Yazarlara göre, kapitalist ekonomik sistem ve uluslararası sistemin oluşturduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal yapı, her bir ulus-devlet ekonomisinin globalleşmeye tabi olmasını ve aynı zamanda her bir ulus-devletin en azından temsili demokrasinin kurum ve kurallarına işlerlik kazandıracağı bir sürece yönelmesini getirecektir. Şüphesiz bu yöneliş (dialogic democracy), sivil toplumlar aracılığıyla bölgesel, kıtasal ve global birliklerin kurulması ve demokrasinin demokratikleştirilmesi için gereklidir.¹⁰

⁹ R. O., Keohene, A., Moravcsik ve A., Salughter, “Legalized Dispute Resolution: Interstate and Transnational”, *International Organization*, Summer 2000, cilt 54, No 3, ss. 457–489.

¹⁰ A., Giddens, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, 1994, s. 123; D., Held, (ed.) *Perspectives for Democracy*, Polity Press, 1994, ss. 26–27.

KAYNAKÇA

- Fukuyama F., (1992), *The End of History and the Last Man*, Hamish Hamilton, London.
- Giddens A., (1994), *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, 1994, s. 123; D., Held, (ed.) *Prospects for Democracy*, Polity Press.
- Gill, S., (2002), "The Constitution of Global Capitalism", www.theglobalsite.ac.uk/press/010gill.htm.
- Gowan P., , L., Panitch, M., Shaw, (2003), "The State, Globalization, New Imperialism: a roundtable discussion", www.theglobalsite.ac.uk/press/201gowan.htm.
- Göktürk, A., Tol& E. D., Göktürk, (2002), "Globalisation:Public Administration/NGOs", *International Institute of Administrative Sciences Annual Conference*.
- Hobsbawm E., (1996), *Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991, Aşırılikler Çağı*, (çev.) Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi.
- İnsel, A., (2002), "IMF ve Kökten Liberalizm Mezhebi", *Radikal İki*, 09. 06. 2002, ve www.imf.org, news,.
- Jessop B., (1991), *Fordism and Post-Fordism: A Critical Reformulation*, Lancaster: Regionalism Group Working Papers 41.
- Keohene R. O, A., Moravcsik ve A.,Salughter, (2000), "Legalized Dispute Resolution: Interstate and Transnational", *International Organization*, Summer, cilt 54, No 3.
- Polanyi K., (1957), *The Great Transformation: The Political and Economic origins of our Time*, Beacon Press, Boston.